

ОСНИВАЊЕ РАДИОНИЦЕ ЗА РУЧНУ ИЗРАДУ ТОПОВСКИХ ГРАНАТА НА РИЈЕЦИ ЦРНОЈЕВИЋА 1877. ГОД.

У рат са Турском 1876. године Црна Гора је ушла само са неколико застарјелих топова за које је недостајала и најнужнија муниција. У првој фази рата, приликом напада на турска утврђења и касабе, црногорска војска је увиђела шта би за њу значило јаче артиљеријско наоружање. Отуда је, припремајући се за другу фазу рата, књаз Никола настојао да примирје са Турском искористи и за оспособљавање артиљерије, посебно опсадне, за успјешно учешће у операцијама. Како се топовска муниција тешко набављала, а и међународни односи на Балкану били су за то неповољни, покушало се са примитивном изработом граната у Црној Гори.

Када је крајем 1876. године завршена прва фаза радовања, руски војни представник при црногорском Врховном штабу пуковник Богољуб се вратио у Русију. Он је Артиљеријској управи Главног штаба руске војске указао на велику оскудицу у гранатама за топове које су Црногорци били отели Турцима.¹ Пошто се гранате нијесу могле набавити са стране, тзв. „билећки топови“ практично су били неупотребљиви. Како је Русија била заинтересована за ратни успјех Црне Горе, дошло се на идеју да се при једној од петроградских фабрика машина оспособи мала екипа за инсталирање примитивне радионице за ручну израду, ливење и обраду топовске муниције.² тај деликатан посао требало је обављати у Црној Гори, без употребе гламазних машина, једноставним изливањем у калупе који би се направили по доласку екипе у Црну Гору. За ову мисију у Црној Гори одређен је пуковник гврдаријске коњичке артиљерије А. А. Филипенко, коме су били стављени на располагање један механичар-техничар и два ливца. Ова екипа је крајем јануара 1877. године стигла у Црну Гору.³ Њена мисија морала се скривати од страних представника у Црној Гори. У противном, Русија би била оптужена да је повриједила неутралност према црногорско-турском рату, што је могло изазвати нежељене дип-

¹ Државни музеј на Цетињу (ДМЦ), Приновљени списи (ПС), Артиљеријска управа Главног штаба руске војске руском генералном конзулу у Црној Гори А. С. Јонину, 31. децембар 1876.

² Исто.

³ Исто.

ломатске компликације. Стога се Филипенко представљао као шеф експедиције за откопавање граната, наводно послат од Словенског добровољачког комитета.⁴

Чим је дошао на Цетиње, Филипенко је од црногорске владе затражио да се набави најнеопходнији материјал за радионицу. Но, како Црна Гора није имала нити тражени материјал нити средства да се он набави, Филипенко се сам побринуо да до њега дође. Ступио је у контакт са помоћником директора Руског пловидбеног и трговачког друштва, који га је препоручио свом агенту у Трсту, па је његовим посредством дошао до опека и другог материјала потребног за израду граната,⁵ после чега је приступио изради калупа за изливање и осталих потребних ручних уређаја. Преостајало му је да уреди још и радионицу за глачање изливача, да би се тако добила топовска граната. Ово се могло радити једино у Војној радионици на Ријеци Црнојевића, која је иначе била лишена најосновнијих инструмената за било какав озбиљнији рад на изради муниције. Успјело се, уз књажеву материјалну помоћ, да се војна радионица оспособи за потребе израде топовских граната.⁶

Први покушај ливења, учињен средином фебруара 1877. године, није био успјешан због лошег материјала за лив и слабог угља. Зато је наручен лив из Беча, а дрвени угаљ направљен је потом под Филипенковим надзором. Но, умјесто лива, из Беча је стигло гвожђе, па је Филипенко наручио 20 квинтала лива из Трста.⁷

И поред свих напора, радионица је излила само неколико стотина граната, сасвим просјечног квалитета. Израда граната била је веома скупа због примитивности опреме радионице и скупоће материјала који је обично био лошег квалитета.⁸

Значај и резултат боравка пуковника Филипенка у Црној Гори састојао се у снабдјевању Црне Горе оружјем и муницијом, посебно артиљеријом.

Бранко Бабић

⁴ Исто, Гирсови телеграми Јонину и Јонина Гирсу.

⁵ Исто, Извјештај А. А. Филипенка А. С. Јонину, 12. IV 1877.

⁶ Исто.

⁷ Пишући 15. II 1877. са Ријеке Црнојевића Симу Поповићу, Нико Матановић је сумњао у успјех Филипенковог подухвата. „Овај Г. полковник не зна сам што ради“, а његов помоћник говорио је да је он „дукаст с којим се не може ништа урадити и он није ниједне пријед гледао никакве фабрике ће слијевају зрна“ (ДМЦ, „Никола I“ 1877, I дио, 106).

⁸ У 1877. г. израђено је 1.500 граната за „медунце“ и 500 граната за „билићке“ топове. (АСРЦГ, Архива Илије Хајдуковића, ф. I, 1910, 22; *Педесет година на престолу Црне Горе 1860—1910*, Цетиње 1910, 52).